

Pohled na budoucnost založený na minulosti

Jaký bude svět po roce 2000? Jak budou vypadat ozbrojené síly a jaká bude vzhledem ke změnám skutečností nová vojenská strategie? Budou existovat vojenské bloky a kde bude mezi nimi hranice? To jsou otázky, které řešíme nejen u nás, ale nad kterými se zamýšlí všude ve světě. V tomto čísle přinášíme na toto téma úvahu předsedy výboru náčelníků štábů ozbrojených sil USA generála Johna M. Shalikashviliho, převzatou z amerického časopisu Defense 2/94. Domníváme se, že tento pohled z americké strany je pro českého čtenáře nejen zajímavý, ale i velmi inspirující.

* * *

Svět se mění a Američané jako národ musí znovu stanovit svou strategii. Jaká strategie by to ale měla být? Rád bych zde nabídl několik myšlenek, které by nám možná pomohli najít odpověď.

Nejdříve se podíváme za devadesátá léta, do příštího století. Jsem přesvědčen, že se musíme podívat daleko do budoucna a rozhodnout jaký svět chceme. To bude naším základním vodítkem, kterým se budeme řídit po zbytek tohoto století. A to bylo také tajemstvím našeho úspěchu uplynulých padesáti či šedesáti let a musí to i nadále zůstat zásadou naší národní strategie.

Za druhé bych rád připomenul, že nezačínáme z ničeho. Časy se sice změnily, ale svět se tak zcela nepřevrátil. Dosáhli jsme historické křižovatky za použití jistých metod a u některých z nich bychom měli zůstat.

Během posledních padesáti let jsme vypracovali úspěšnou národní strategii, která nás vedla přes bouřlivá desetiletí studené války. Byla to strategie založená na zadržování, budování koalic, na odstrašování prostřednictvím pružné reakce a na americkém vedení. Angažovali jsme se v rozsáhlém střetnutí mezi naším politickým a ekonomickým systémem a systémem našeho bývalého protivníka, Sovětského svazu.

Předpokladem dominance našeho svobodného trhu a demokratického systému bylo udržet komunismus v určitých hranicích. Politická doktrína *zadržování* (containment) říkala asi toto: jestliže zabráníme, aby bylo toto střetnutí rozřešeno silou zbraní, dočkáme se doby, kdy bude druhá strana stát před volbou mezi přímým neúspěchem a nezbytností změny. Snaha zadržovat sovětskou expanzi zároveň rozšířila naše geostrategické dimenze. Přiblížili jsme naši obranu tak blízko k sovětským hranicím, jak jen to bylo možné. Osvobodili jsme se od dědictví izolacionistického sevření. Příležitostně jsme vedli i války.

Na konec jsme uspěli. K naší velké úlevě se dostal k moci Michael Gorbačov, který když viděl, že jeho národ klesá ke katastrofálnímu neúspěchu, zahájil proces změn. Zadržování tedy fungovalo právě tak, jak jeho autoři před nějakými padesáti lety předvíдали.

Druhým základem naší strategie bylo budování koalic. To přirozeně vyplynulo ze zadržování, protože kruh kolem Sovětského svazu, který byl potřebný, aby zastavil expanzi, vytvořily námi budované koalice.

Vzpomínám si, jak jsem se před mnoha lety setkal s jedním vyšším důstojníkem, který zastával důležitou funkci při vojenské okupaci a rekonstrukci Japonska. Ptal jsem se ho tehdy, na co po válce mysleli, když pomáhali vybudovat národ, který býval jen před několika málo lety americkým nepřítelem. K mému velkému překvapení se ve své odpovědi ani slovem nezmínil o Sovětském svazu. To co řekl ukazuje výjimečnou předvídavost a moudrost jeho generace důstojníků a státníků.

Začal vysvětlením, že po skončení druhé světové války, vytvářela americká ekonomika asi 55 procent hrubého světového produktu. Navzdory skutečnosti, že Američané tvořili méně než pět procent světové populace, produkovala americká ekonomika přes polovinu světového bohatství. Téměř všechny jiné ekonomiky na světě byly zasaženy válečným nič-ením.

Miliony hladověly, byly bez domova, bez naděje. Nedotčenou zůstala pouze Amerika. Americkou ekonomiku oživila válka, která vytáhla zemi z ekonomické deprese a využila její výrobní kapacity. Protože tehdejší generace poznala, že většina válek má své kořeny v ekonomice, cítila také, že je absolutně nezbytné napravit nebezpečnou nerovnováhu ekonomických systémů.

Část problému spočívala v nutnosti projektovat a strukturovat nový světový řád, řád založený na principech poctivého a otevřeného obchodu, na stabilních měnách a zdravé ekonomické soutěži. Byla i druhá strana mince: Pokud bychom nepomohli ostatním státům se zotavit, pokud bychom se nerozdělili o naše velké bohatství, pokud bychom jim nepomohli postavit se znovu na nohy, mír, který jsme právě vyhráli, by byl křehký a pouze krátkodobý.

Pověděl mi ještě i o další skutečnosti, která motivovala názory jeho generace. Uvědomili si přý, že pokud náš národ nepomůže vychovat prosperující demokratické partnery, byli by Američané nuceni nésti břemeno světa sami. Předvídali, že takto ve východní Asii a západní Evropě vyrostou nová generace budoucích amerických spojenců a partnerů, národů, které budou ochotny sdílet naše zájmy a také závazky.

Tento rozhovor ukazuje na konstruktivní prvky naší strategie, i na hloubku myšlení, kterou jí bylo dosaženo. Jde o vzájemné propojení ekonomických, politických, strategických úvah a nástrojů jejich realizace do jednoho rámce. Vzhledem k tomu, že jsme pochopili, že *nejčastějším důvodem válek jsou ekonomické problémy*, které způsobují že politika státu může být více či méně náchylná k agresí, stal se tento strategický rámec přítomným v každé dimenzi naší národní existence.

Hlavním bylo najít způsob jak zastavit spirálu světových válek, cyklus konfliktů, vyvolávaných nacionalismem, kolonialismem, ekonomickou konkurencí a politickým chaosem. Navzdory tomu, že jsme museli současně zadržovat sovětskou expanzi, tato část strategie fungovala přímo zázračně. Podařilo se vybudovat nový světový ekonomický řád založený na obchodu, na stabilním měnovém systému a na integrovaných ekonomikách.

Budování demokracií jsme podporovali hlavně naším vlastním příkladem, ale také rozšiřováním ochrany těm národům, které byly ochotné se řídit rozhodnutím volebních urn.

Pomohli jsme Evropě se zotavit po skončení druhé světové války. Prostřednictvím Marshallova plánu jsme poskytovali finanční zázemí, protože jsme věděli, že Evropané nutně potřebují stabilizovat své měny a zároveň navzájem mezi sebou obchodovat. Ve východní Asii jsme dělali totéž v Japonsku a Jižní Koreji. Za čtyřicet let po skončení války

jsme se my i naši spojenci stali těmi nejbohatšími, nejvíce prosperujícími a nejdemokratičtějšími státy světa.

Třetí zásada naší strategie byla založena na *odstrašení prostřednictvím pružné odvety* (deterrence through flexible response). K této politice jsme dospěli poněkud později než k ostatním, protože strategie pružné reakce byla velice nákladná.

Hromadná odvěta

Během prezidentského období Dwighta D. Eisenhowera se zkoušela koncepce, o které se on a jeho administrativa domnívali, že je méně nákladná a efektivnější, a která se nazývala *teorie hromadné odvety* (massive retaliation). Ale začátkem 60. let poradci prezidenta Johna F. Kennedyho došli k názoru, že to byla ve skutečnosti velice nebezpečná doktrína. Hromadná odvěta byla totiž jako odstrašení příliš nevěrohodná, aby chránila široký rozsah amerických zájmů, protože eliminovala práh mezi prvním úderem a jaderným zničením. Kennedyho poradci uznali, že tento nedostatek věrohodnosti by mohl vést k podnícení agrese druhé strany; politika eskalace přímo vybízela k prvnímu úderu.

Naším nejvyšším cílem bylo odstrašení. A ačkoliv uplatňování koncepce pružné reakce bylo opravdu velmi drahé, bylo to také velmi efektivní a velmi věrohodné odstrašení. V dlouhodobé perspektivě to bylo ale samozřejmě daleko levnější, než všeobecná válka, která měla zabránit.

Omezování sovětských ambicí

Efektivita naší odstrašovací strategie se stávala čím dál tím více patrnou, tak jak bylo našemu hlavnímu protivníkovi zabraňováno v útoku na naše nejdůležitější zájmy a spojení. Sověti se začali stále více obracet ke strategii nepřímé agrese; téměř vždy používali nátlaku než rizika přímé konfrontace. Tímto způsobem naše strategie omezovala jejich ambice.

Čtvrtou zásadou naší strategie je americké vedení. Vzhledem k našemu izolacionistickému dědictví bylo světové vedení Američanů nepřijemným. **Veliké národní bohatství a moc vytvořená světovou válkou způsobily, že jsme zůstali jediným národem, který byl schopný tuto roli převzít.** V praxi bylo americké vedení nesmírně efektivní. Není pochyb, že bez něho by dnes svět vypadal zcela jinak; a nikdo by v něm zřejmě nebyl šťastným.

Proč se tolik zabýváme historií, když se chci dívat do budoucna? Protože dnes potřebujeme některé prvky naší strategie změnit, ale jiné zachovat.

Předně si myslím, že musíme uchovat jádro doktríny, která celou naši strategii motivuje. Jednoduše řečeno, **demokracie a svobodné trhy vytvářejí prosperitu a spokojenost, a ty zase vedou k míru.** To je prokázané. Tímto způsobem byl zachován po nejdelší období v moderní historii v západní Evropě mír, národy Asie a národy Jižní a Střední Ameriky jsou odváděny pryč od jejich flirtování s diktátorskými režimy. Tato doktrína řeší v mnoha směrech podobné úkoly, jako existovaly po druhé světové válce, ale docela jinak.

Po skončení studené války jsme viděli tisíce konvertitů, kteří přestoupili na víru v demokracii a tržní ekonomiku. Většina jich je zbídačelá, bez ekonomických jistot; žijí mezi minulostí, kterou znají, a budoucností, která je velmi nejistá. Musíme najít účinné způsoby, jak jim předat znalosti a zkušenosti, jak budovat a modernizovat jejich

infrastrukturu, hledat a vytvořit trhy pro jejich zboží, zkrátka pomoci jim na první příčku žebříčku prosperity. Musíme je zbavit strachu a vybudovat sebedůvěru.

Americký národní bezpečnostní poradce Tony Lake tento prvek naší národní strategie nazývá zvětšováním (enlargement). Zbýl nám z doby studené války a zůstává i centrem naší nové strategie.

Žádný z konfliktů, které propukly v posledních několika letech, se neodehrává mezi prosperujícími státy se stabilními demokratickými institucemi. Proto čím rychleji budou ve východní Evropě, ve státech bývalého Sovětského svazu, východní Asii a dalších oblastech, demokratické doktríny realizovány, tím bezpečnější bude tento svět.

Musíme si ale uvědomit, že se tak nestane přes noc. Po válce to západní Evropě a Japonsku trvalo desetiletí, než se jim podařilo obnovit své ekonomiky. I pro lid východní Evropy, bývalých států Sovětského svazu a východní Asie to bude dlouhá cesta, se spoustou překážek.

Odolat pokušení

Studená válka postavila bariéry, které rozdělovaly národy, sousední státy a kontinenty. Dnes je naším nejdůležitějším cílem zabránit, aby takové bariéry znovu vyrostly či aby se třeba jen posunuly na jiné místo. **Musíme odolat pokušení posunout rozdělující hranici z jedné strany Polska na druhou.** Proto bylo tak důležité, že prezident Clinton v lednu 1994 odolal velice populárnímu požadavku, který volal po okamžitém přijetí všech visegrádských států - Polska, Maďarska, Slovenska a České republiky - do NATO. **To by jen posunulo tuto hranici dále na východ a hranice by byla znovu obnovena.** Takový kurz by jen zahájil proces nového rozdělení Evropy, vytvořil nová napětí, vytvořil nové bariéry.

Myslím, že místo toho byl zvolen moudřejší kurz, projekt *Partnerství pro mír*. Je to široký koncept, který může poprvé v evropské historii svést celou Evropu dohromady, je to projekt, který dává šanci každému evropskému národu.

Před lednovým summitem NATO poslal prezident Clinton zástupkyni USA ve Spojených národech Madelinu Albrightovou a mne k představitelům států visegrádské skupiny. Polský prezident Lech Walesa, český prezident Václav Havel i ostatní mně vysvětlili, jak hluboce jim na jejich vlastní bezpečnosti záleží. Kdybychom tedy komukoliv z nich měli říci: Chystáme se přijmout jednoho z vás do NATO, ale ne právě vás, jejich obavy o bezpečnost by byly extrémně vysoké. A zase: přijetí pouze států visegrádské skupiny by mělo stejný efekt na Rumunsko, Bulharsko a další státy, které by byly tímto opomenuty.

Tisk se zaměřil na to, jak by přijetí visegrádských států ovlivnilo vztahy mezi Ruskem a NATO, ale ve skutečnosti je mnohem důležitějším problémem, **jak by to asi ovlivnilo zbytek Evropy.** Myslím, že potrvá ještě nějaký čas, než se podíváme na novou tvář Evropy, a mezitím se musíme soustředit na dostatečně širokou a vše zahrnující politiku.

Konec studené války také odstranil bezprostřední jaderné nebezpečí, které ohrožovalo naše národní přežití. Poprvé za půl století se nemusíme obávat srážky dvou ohromných armád podél vnitroněmecké hranice. **Ale hrozby bezpečnosti přežily i toto období, jen se změnil jejich obsah a rozsah.**

Například íránský a irácký režim, Severní Korea, Kuba a Libye přežily studenou válku bez fundamentálních změn jejich politiky. Rozdíl je v tom, že tyto hrozby jsou nyní rozděleny, vzdálené a nezávislé, tj. nespojuje je dohromady žádná skrytá ruka, nikdo je nezasobuje zbraněmi a ani nekoordinuje hranice jejich akcí. Nicméně představují vážné hrozby a každý z těchto států může vrhnout svůj region do nestability, zmatků a války.

Nová nebezpečí také vyrůstají z trosek bývalých impérií. Jsme svědky zmatků, které smetly z mapy Jugoslávii a jsme si dobře vědomi zuřících bojů v mnoha bývalých sovětských republikách. Vidíme jak staré nenávisti a zločiny podněcují nová nepřátelství a ohrožení do té míry, že nemohou být ignorovány.

Jaký z toho pro nás plyne závěr? Potřebujeme nový přístup ke globální strategii. Není nutný všeobecný válečný plán, abychom porazili jednoho jediného nepřítele. Celá organizace americké globální strategie musí být jiná, protože v podstatě je to zatím jen integrovaný konglomerát regionálních strategií, každá z těchto strategií je přizpůsobena zájmům, cílům a hrozbám a dynamice určitého regionu.

Některé prvky americké strategie by měly zůstat zachovány. Jedná se o důraz na odstrašování (deterrence) a odstrašovací strategie (deterrent strategies), které mají nadčasový smysl. **Je vždy snadnější zabráňovat agresi, než s ní muset bojovat.** Avšak samotná vojenská strategie, bojové odhodlání a bojové kapacity nestačí.

Strategie musí být přizpůsobeny

Do našich vojenských kalkulací tedy musíme zapracovat požadavek odstrašení. Postavení amerických ozbrojených sil musí být takové, aby odpovídalo dané regionální strategii, a tím byl dosažen odstrašující efekt. Jak docílíme odstrašujícího efektu je různé. Například se změnila role jaderných zbraní. Bývalý prezident George Bush v listopadu 1991 tuto skutečnost v podstatě přiznal a pomohl aktivovat změnu tím, že stáhl naše pozemní a námořní jaderné zbraně a bombardéry ponechal na amerických základnách.

Forma a vyváženost odstrašení dnes spočívá mnohem více na konvenčních zbraních. Spočívá na naší připravenosti bojovat a zvítězit za použití konvenčních sil.

Věřím, že koncepce zadržování má své oprávnění i po skončení studené války, ovšem ve zcela jiném smyslu, na který jsme nikdy ani nepomysleli. Nyní je velmi příhodná doba k vyřešení mnoha regionálních ohrožení. Zmínil jsem se, že by to **neměl být všeobecný válečný plán, ale selektivní či dokonce situační reakce, přesně přizpůsobená k sevržení agresivních režimů, aby byla zachována regionální stabilita, mír a chránění naši spojenci.**

Něco jiného

V praxi je to strategie, která již byla vlastně použita proti Severní Koreji, Íránu, Iráku a Kubě. Je to také strategie, kterou právě používáme k zamezení rozšiřování války v bývalé Jugoslávii. To znamená, že se zadržování vyvinulo v něco naprosto jiného, než jak bylo používáno během studené války.

Rozšiřování (enlargement) nebude fungovat, pokud nebudeme tlumit tyto regionální hrozby, izolovat je, kdykoli propuknou. Demokracie a prosperita se totiž šíří mnohem rychleji v bezpečném prostředí než v pásmu nejistoty.

Americkou strategii jsme nazvali rozšiřování a rozdělili jsme ji do dvou hlavních částí. První je **prevence** a druhá je **partnerství**. Prevence je samozřejmě zamýšlena tak, aby vytvořila podmínky, které umožní úspěch rozšiřování. Je jedním z prvků, které dávají naší strategii aktivní zaměření, které z ní činí hnací sílu změn, a ne jen sérii reakcí na vnější podněty. Je to částečně realizace myšlenek, které jsou podstatou rozšiřování, a částečně ochrana stability a míru, které jsou základem toho rozšiřování. Dlouhodobá nebezpečí jsou blokována a kontrolována prostřednictvím prevence.

Zcela logicky musí **centrálními prvky americké strategie zůstat naše aliance a koalice**. Během posledního půlstoletí jsme spolu bohatli, vybudovali jsme shodné politické systémy, máme velice podobné názory a zájmy. Tyto koalice a aliance **jsou největším zdrojem stability a bezpečnosti na světě**, ve kterém se odehrálo tak mnoho změn, v tak krátkém čase. Jsou také naší největší ochranou proti návratu všeobecného konfliktu, nicméně je nutné je přebudovat.

Naše aliance a koalice potřebují nové poslání, musí být a přizpůsobeny současným i budoucím úkolům. Tak, jako byly společným základem naší síly v těžkých letech, kterými jsme spolu prošli, musí zůstat i nadále základem pro naši budoucnost.

Pokračování nátlaku

Vývoj směrem k demokracii již začal v Evropě, v jihovýchodní Asii, ale musí být rozšířen i na další regiony. Tempo by mělo být výhodné pro všechny, ale je třeba na spojence tlačit, aby se přizpůsobili novým realitám a rozšířili svou představivost.

Budeme stále udržovat naše tradiční aliance a koalice, ale také budeme budovat jiné druhy spojenectví, jako je třeba *Partnerství pro mír* v Evropě, případně můžeme navazovat kooperativní bezpečnostní vztahy v těch regionech, kde to bude nejvíce vhodné. Znovu opakuji, **naše vztahy budou aktivní, musí vytvářet regionální rámce, které budou udržovat stabilitu, mír a podporovat rozšiřování.**

Musíme také zůstat v naší roli jako vedoucí světová mocnost. Jsme stále nejbohatším a nejsilnějším státem a jsme jediná zbývající supervelmoc. Zdůrazňuji tento fakt, protože všichni z nás už slyšeli argumenty, že břemeno vedení vysává naše materiální a duchovní síly, že musíme přimět také jiné, aby vedli svět místo nás. Nic nemůže být dále od pravdy.

Skutečnost, že jsme byli a jsme vedoucí mocností svobodného světa, nás učinila bohatší, prosperující zemí, lépe se nám daří. Umožnila nám formovat světový ekonomický řád takovým způsobem, který je vhodný pro náš vlastní ekonomický systém a požadavky. Umožnilo nám to reagovat v čele mezinárodního společenství na hrozby, o kterých jsme právě mluvili. Vedoucím národem zůstat musíme, pro naše vlastní dobro.

Jak tedy přizpůsobit naši strategii budoucnosti? Za prvé se musíme podívat daleko do budoucna, podívat se až do příštího století. Za druhé bychom neměli vylévat s vodou z vaničky i dítě. **Je řada strategických prvků, které jsme prováděli a které bychom si měli vzít s sebou do budoucna.** Za třetí musíme provést několik změn, modifikovat všeobecnou strategii, reorientovat naše aliance a koalice a - samozřejmě - snížit výdaje na obra-

nu. Je pro nás životně důležité chránit naše zájmy, zrovna tak jako zájmy přátel, spojenců a našich nových přátel.

* * *

Když se tak díváme na budoucnost, měli bychom se inspirovat příkladem generace Američanů, kteří vyhráli druhou světovou válku. Viděli tehdy svět jaký byl, ale rozsah toho, co mělo být vykonáno, je neodradil.

Poznali, že ekonomika, politika a bezpečnost jsou částí celku, že naše strategie musí spojit všechny tři dohromady. Měli velkou představivost a sebedůvěru. Pochopili, že **velké změny trvají desetiletí, než přinesou své plody, takže rozšířili své plány daleko do budoucna a přetvořili svět.** A nyní je na nás, abychom ukázali stejnou moudrost a stejnou odvahu, kterou v tak velké míře převedli ti před námi. Ať nyní rozhodneme jakkoliv budeme určovat jak bude vypadat a jaké zdroje budeme mít k dispozici. Jestliže zvolíme špatně, svět bude mnohem horším a jistě i nebezpečnějším. Zvolíme-li správně, myslím, že nás to povede na cestu tvorby světa, který naši vnuci velmi rádi zdědí.

Jaderné zbraně nemají už tu úlohu jako ještě v 80. letech. Taktické zbraně, čili rakety kratšího doletu, byly z Evropy staženy, protože ztratily význam. Ten si naopak uchovály strategické zbraně. Ty však potřebují specifickou infrastrukturu, zvláštní péči - a to je vše velmi nákladné. Proč by tyto zbraně, v jejichž doletu 100 kilometrů nehraje žádnou roli, měly přijít na území ČR? K tomu není důvod. To je výmysl, s nímž někdo přišel, aby některé věci zpochybnil. Pokud by vypukl velký konflikt, to by pak bylo něco jiného: v té chvíli by zřejmě nikdo nediskutoval o tom, zda na vrchším letišti přistane normální letadlo či letoun s jadernými zbraněmi.

z rozhovoru časopisu Týden s vojenským poradcem prezidenta republiky armádním generálem Karlem Pezlem - červen 1995.